KUI KÕIK ON VÄGA HALVASTI

Kasulik ja kasutu klassikaline filoloogia

Alexander Lenard (Lénárd Sándor, 1910–1972) oli oma põlvkonna üks hari- tumaid ungarlasi. Olles õppinud arstiks, tegutses ta ka kirjaniku, luuletaja, tõl- kija ja maalikunstnikuna. Pärast Esi- mese maailmasõja lõppu elas Lenard koos oma perekonnaga Balkani pool- saarel, kus kolis pidevalt ühest kohast teise. Aastail 1928–1932 õnnestus tal veidi pikemalt peatuda Viinis ja oman- dada arstidiplom. Pärast Austria anneksiooni põgenes Lenard Itaaliasse, kus läks sügavale põrandale alla. See tähen- das Lenardi puhul, et ta viibis suurema osa ajast Vatikani raamatukogus ja tegeles seal renessansiaegsete uuri- mustega neerudest ning hormoonravi ajaloo antiikajal. Kui Teine maailma- sõda lõppes, pakuti talle professorikohta Ungaris, millest ta loobus, sest ei näinud endas korralikku kommunistimaterjali.¹ Selle asemel võttis ta 1952. aastal ühe- otsapileti Brasiiliasse, kus töötas algul pliikaevanduses meditsiiniõena ja hiljem apteekrina, sest tema Austrias oman- datud arstidiplomit ei tunnistanud, ning teenis lisa keeletundide ja tõlkimisega. Lenard valdas kahteist keelt. Juba pli- kaevanduses töötades hakkas ta tõlkima ladina keelde A. A. Milne'i kuulsat laste- raamatut „Karupoeg Puhh”. Tõlkimisele kulus Lenardil seitse aastat. Pärast seda lasi ta São Paulos oma viimaste peesode eest trükkida tõlkest 100 eksemplari, mille saatis laiali kirjastustele üle maa- ilma.²

¹ A. Lenard, *The Valley of the Latin Bear*. New York: E. P. Dutton & Co., Inc., 1965. <http://mek.oszk.hu/02700/02764/html/>

² E. McDowell, „Winnie Ille Pu’ nearly XXV years later. – The New York Times 18. XI 1984, <http://www.nytimes.com/1984/11/18/>

Niimoodi käituda – pühenduda sõja ajal meditsiiniajaloole, pärast sõda tõl- kida lasteraamatut surnud keelde ja kir- jastada see oma viimase raha eest – pole sugugi pragmaatiline, kui viibitakse majanduslikult ja poliitiliselt keerulises olukorras nagu Lenard.

J. D. Salingeri teismekirjanduse üle- ilmsesse kullafondi kuuluvas jutustuses „Franny ja Zooey” loeb Zooey oma venna saadetud vanu kirju, kus meenuta- takse, kuidas Zooey oli nooremana saa- nud õnnetust armastusest üle sellega, et katsus tõlkida Mundaka Upanišadi klassikalisse kreeka keelde.³ Sellest pole õnnetu armastuse puhul mingit kasu. See ei too armastatut tagasi, mis oleks ainus positiivne programm niisuguses olukorras.

Sulev Keeduse mängufilmis „Geor- gica” (1998) tõlgib endine misjonär Jakub vanarooma poeedi Vergiliuse õpetlikku heksameetris poemi „Geor- gica” ladina keelest suahiili keelde, et kunagi jõuaksid „rõõm, rahu ja rikkus” ka masaiide õuele. On täiesti selge, et raamat masaideni eales ei jõua. Jakub saab nimelt filmi lõpupoole surma ja tõlge jääb lõpetamata. Sellist saatust Jakub ilmselt ette näha ei oska, kuid ometi on talle kindlasti teada, et Aafri- kasse ta raamatut niikuinii ei vii: elab ta ju Nõukogude Liidus raudse eesriide taga. Vähe sellest, ta on saadetud sise- pagulusse, ainsaks elanikuks nimetule Eesti rannikusaarele, kus tegeleb õppe- polügoonile heidetud pommide taba-

books/winnie-ille-pu-nearly-xxv-years-later. html

³ J. D. Salinger, *Kuristik rukkis*. Novel- lid. Puusepad, tõstke kõrgele sarikad. Fran- ny ja Zooey. Tallinn: Eesti Raamat, 1973.

muste ülestähendamise ja selle teabe staapi edastamise tähtsa tööga. Jakubi misjonärielu on seljataga ja reisimised reisirad. Lisaks tuleks veel meenutada, et Vergiliuse „Georgica”, kuigi kirjan-
duslikult oivaline, on põllumehe käsiraamatuna masadele praktiliselt kasutu: „[N]agu ütles meie Vergilius, kes piin-
likult täpsele õpetusele eelistas ilu-
sat ütlemissuuna, sest tema soov oli
mitte põllumehe õpetada, vaid lugejat
loobutada.”⁴

1976. aastal ilmus Lennart Meri raamat „Hõbevalge”, mis mõjus vastumür-
gina rahvuslikule meeleheitele. Teoses
esitatud tõlgendused on teaduslikult
kaheldavad ning raamatu omaaegne
vastuvõtt oli vastuoluline, ometi on
„Hõbevalge” müüdina kaljukindel. Meri
ei kummutanud seal nõukogude ajaloo-
käsitlemist, õõnestanud nõukogude võimu
ega kutsunud üles selle vastu võitlema.
Selle asemel vaatas ta sellest üle ja selle
taha, kus asub täiesti kasutu: Pytheas,
Strabon, Sitsiilia Diodoros, Vanem
ja Noorem Plinius, Pomponius Mela,
al-Idrisi ja teised.

Üsna sarnaselt leidis legendaarne
klassikaline filoloog Jaan Unt (1947–
2012) võimaluse ahistavais ühiskondli-
kes oludes jääda iseendaks, avastades
17-aastaselt enda jaoks filosoofkeiser
Marcus Aureliuse ja liikudes sealt edasi
juba kõige muu kasutu juurde.⁵

Need on näited selle kohta, mida
tehakse siis, kui ükski n-õ kasulik
lahendus ei anna rahuldavat tulemust,
aga ometi on vaja jääda inimeseks ja
säilitada mingi identiteet. Marju Lepa-
jõe kirjutab, et suutlikkus lugeda vana-
kreeka keeles Homerost ja loetud mõista
on inimese kui inimese privileeg.⁶ Kind-
lasti on inimese kui inimese privileege
veel teisigi, kuid vanakreeka keelt

osata on kahtlemata üks neist. Kasulik
on oma olemuselt pigem universaalne.
Seda saab kindlaks teha matemaati-
lise optimeerimisega, kõrvutades erine-
vaid andmeid või pannes kirja plusse ja
miinuseid. Täiesti kasutu on seevastu
kultuuriti erinev. Meil moodustab ühe
suure osa sellest antiik. Meeldigu see
meile või mitte, kuid midagi paremat ka
praegu võtta ei ole.

Kuulsamaid tänapäeva renessansi-
uurijaid, itaallane Nuccio Ordine väidab
raamatus „Kasutu kasulikkus”, et osa
teadmisi on eesmärk iseeneses, nad on
kõigile kättesaadavad ja omakasupüü-
datud, vabad otstarbekuse survest.⁷ Antiikkirjandus on kõigile kättesaadav
ja omakasupüüdatu juba selles mõt-
tes, et seda ei piira autoriõigused, peale
selle ei saa ta olla vähemalt Euroopa
kultuuriruumis ühegi võimu monopol.
Mis puutub otstarbekusse, siis teatud
olukordades on tõesti mõistlik sellest
lähutada, kuid nagu ülal sai viidatud,
pole haruldased ka juhtumid, kui kasu-
lik enam ei „tööta”. Sel juhul pöördu-
takse täiesti kasutu poole.

Kui asjad on hästi, võib meelisk-
leda selle üle, milleks üldse see kasutu.
Praegu on elu päris hea. Ometi tuleb ka
täna mõelda sellele, mis saab, kui kõik
on väga halvasti: majanduslikult, poliit-
tiliselt ja/või isiklikus elus. Varem või
hiljem juhtub see nii või teisiti ja siis
muutub täiesti kasutu asendamatuks.
Kas me oskame siis tõlkida mõnd laste-
raamatut ladina keelde või, vastupidi,
tõlkida vanakreeka keelest järjest kõik
Platoni ja Aristotelese kirjutised meie
hiljasündinud väikesesse kultuurkeelde,
mille kõneleajate arv pidevalt väheneb?
Kui me ka ise ei oska, piisab vahel tead-
misestki, et kusagil on keegi, kes seda
oskab ja teeb. Ja et ta jõuab välja kooli-
tada õpilase, kes töö üle võtab ja pakub
tulevikuski edasi täiesti kasutatut ühis-
kondlikku teenust.

NEEME NÄRIPÄ

⁴ L. A. Seneca, Moraalikirjad Luciliuse-
le, LXXXVI 15. Tlk I. Vene. Tartu: Ilmamaa,
2008, lk 301.

⁵ P. Olesk, Ärge kartke tuupimist. –
Postimees 10. XI 2007. <http://www.postimees.ee/1725227/aerge-kartke-tuupimist>

⁶ M. Lepajõe, Roomlaste taltsutamise.
(Eesti mõttelugu 102.) Tartu: Ilmamaa,
2011, lk 445.

⁷ N. Ordine, L'Utilité de l'inutile. Paris:
Les Belles Lettres, 2014, lk X.